

(принятый) характер, поэтому такой ущерб не признается преступлением. Замечено, что в уголовном законодательстве зарубежных стран вопрос согласия лица на причинение вреда его правоохраняемому благу решается по-разному, согласие (просьба) лица выступает конструктивным признаком состава преступления, признаком состава преступления со смягчающими обстоятельствами или вообще такой, что исключает уголовную противоправность совершенного деяния.

Ключевые слова: согласие (просьба) лица, потерпевший, обстоятельство, исключающее преступность деяния, религиозный тип правовой семьи, смешанная правовая система.

Myhalchenko M. Consent of the Victim in the Criminal Law of the States with Mixed and Religious-Type Legal Systems. The article gives a comprehensive analysis of the consent of the person to cause harm to his own good guaranteed by the criminal law of the states with a mixed or religious-type legal systems. The author draws the conclusion about the inexpediency of using the term «consent of the victim» and justifies the priority of the concept of «consent of the person». The author suggests the prospects for further scientific research of the consent of the victim under the circumstances of the system, excluding criminality of the act. The author states that a valid harm caused with the consent of a person or at his/her request, can be interpreted as socially useful or socially valid (accepted) by its nature, therefore, such damage or harm is not recognized as a crime. The research reveals that in the criminal law of foreign countries the issue of a person's consent for being done a harm regarding his legally protected good is solved in different ways. Consent (request) of a person is recognized as a constructive sign of the offense, a sign of a crime with mitigating circumstances or even as a circumstance excluding wrongfulness of the criminal act committed.

Key words: consent (request) of a person, the victim, circumstance excluding criminality, religious type of legal family, mixed legal system.

УДК 342.7:37.035

О. Повар

Права дитини у концепції соціального виховання в УСРР

В УСРР в 1920-ті роки на відміну від освітньої системи РСФРР, де центральним моментом була трудова школа, центр ваги було зміщене в бік соціального виховання, завдяки цілої низки факторів. Крім того, УСРР була єдиною республікою СРСР, де було прийнято Кодекс законів про освіту, який діяв майже до 1970-х років.

Ключові слова: права дитини, Соціальне виховання, Декларація про соціальне виховання дітей УСРР, Кодекс законів про народну освіту, трудова школа, дитячі будинки, Г. Гринько, Я. Ряппо, О. Попов.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дитина, дитинство, права дитини у сучасному світі утверджуються як правові цінності, що зумовлює актуальність та необхідність філософсько-правового осмислення цих феноменів. Для інтеріоризації правових цінностей, тобто сприйняття як власних орієнтирів поведінки, важливим є усвідомлення їх належності до правової традиції, в протилежному випадку вони сприймаються суспільством та індивідами як акультурація чужого незвичного та, можливо, непридатного для певного соціуму ннормативно-ціннісного контенту. Історія становлення концепту прав дитини у правосвідомості українського суспільства та філософсько-правовій думці донедавна не були предметом наукового дискурсу, що створює спотворене уявлення про чужородність ідеї прав дитини українському суспільству. Серед поодиноких праць на цю тему відмітимо праці Н. Крестовської, О. Максименко, Н. Опольської, Т. Єжової.

З'ясування одного з національних витоків гуманістичної концепції прав дитини є **метою цієї статті**, досягнення якої вбачається у таких **завданнях**: аналіз доктринальних основ, програмних та правових актів радянської України, в яких сформульовано концепцію «соціального виховання», та їх вплив на формування концепту прав дитини.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Концепція «соціального виховання», сформована в УСРР у 1920-х років є головною відмінною рисою державної освітньо-педагогічної політики УСРР у порівнянні з ідеєю «трудового виховання» в РСФРР [2, с. 12-14; 4, с. 186-191; 7; 8, с. 116; 9, с. 47; 10, с. 127; 12, с. 352; 18, с. 212-213]. Головним політико-програмним актом цієї доктрини вважається «Декларація про соціальне виховання дітей» від 1 липня 1920 року, а головним правовим актом – «Кодекс законів про народну освіту» (1922 р.). Як зазначав історик українського права П. Музиченко, подібних законодавчих актів в РСФРР та інших республіках СРСР не було створено [14].

«Декларація про соціальне виховання дітей» [13, с. 237-240] була підготовлена О. Поповим – завідувачем Науково-педагогічного відділу Ради Наркомату освіти УСРР [2, с. 13]. Уважається, що вона задумана була як частина плану комуністичного перетворення суспільства й визначала основні принципи політики УСРР у галузі освіти як виховання дітей в дусі комунізму, трудового виховання, поєднання навчання і виховання у єдиному процесі [11, с. 67-68]. При тому там декларувалось створення такої системи охорони дитинства, що передбачала не лише освіту та виховання, а й поліпшення умов життя дітей, особливо безпритульних. Задля останніх створювались дитячі будинки – «маяки нового суспільства» [13, с. 264; 18, с. 212-213]. Як справедливо відмітила О. Будник, в Декларації «применшується роль сім'ї у вихованні дітей, забезпечення прав на матеріальне утримання та соціальне виховання яких покладалося на дитячі будинки... Однак головним завданням влади стояло не стільки піклування про дітей, скільки створення можливостей для батьків виходити «з тісного льоху сімейного вогнища на широкий простір будівництва робітничо-селянської держави» [3, с. 168-175].

У розробці цього програмно-правового акта активну участь також брав Г. Гринько – член Української партії соціалістів-революціонерів (боротьбист), а згодом – член КП(б)У, у 1920-1922 роках був народним комісаром освіти УСРР. Він не отримав завершеної вищої освіти (був виключений з Московського університету за участь у студентських заворушеннях), утім був високоосвіченою людиною, добре ознайомленою зі здобутками великих педагогів та філософів педагогіки початку ХХ століття – Е. Дюркгейма, Дж. Дьюї, Л. Гурлітта, Е. Кей, А. Лая, М. Монтессорі, П. Наторпа. Не чужими для Г. Гринька були ідеї видатного українського філософа та педагога В. Зеньковського, який наполягав на тому, що освіта має допомогти не тільки розвиткові індивідуального життя, але підготувати дитину до суспільного життя та соціальної діяльності. Саме на їх філософських ідеях, попри соціалістичний світогляд автора ґрунтувалось його розуміння соціального виховання.

Чк вважається, «Декларація про соціальне виховання дітей» носила яскраво виражений ідеологічний комуністичний характер, наприклад, автори ставили завдання «довести до розквіту... молоді ряди борців за світле комуністичне майбутнє» [1, с. 307; 10, с. 126]. Окремі моменти трактувалися з позицій теорії «відмирання школи», замість шкіл рекомендувалися дитячі будинки та дитячі комуни, основним підручником проголошувалося життя, недооцінювалася роль сім'ї у вихованні дітей (виходили з помилкової думки про неминуче відмирання сім'ї в умовах соціалізму), а саме соціальне виховання розглядалося як засіб руйнування сім'ї і усунення її від виховання дітей [6, с. 632; 18, с. 212]. Г. Гринько так тлумачив сутність соціального виховання: «соціальне виховання в розвинутому вигляді є всезагальна організація дитинства, створення колективного життя всього дитячого населення. Це – не вихідна точка, а кінцева мета розвитку соціуму. Вона передбачає повне усунення розпорошеності дітей між індивідуалістичними сім'ями, що неможливе без організації соціалістичного господарства та зміни всього устрою життя» [4, с. 186; 10, с. 127; 15].

Для вирішення цих завдань передбачалося створення цілої мережі закладів соціального виховання дітей до 15 років: дитячі майданчики, дитячі садки, школи-клуби неповного дня, крім того, для безпритульних дітей: колектори, розподільники, приймальники, дитячі будинки-комуни [4, с. 187; 17, с. 659-660; 18, с. 213].

Утім варто відмітити, що чи не вперше в історії України Декларація висунула ідею захисту прав дітей, а саме: уважалось за потрібне взяти на облік усіх дітей віком від 7 до 15 років, як тих, які вже ввійшли в систему соціального виховання, так і тих, що не відвідують жодної освітньо-виховної установи; використати всі засоби для забезпечення прав кожної дитини на освіту, матеріальне забезпечення, виховання, охорону здоров'я, педагогічний (а не суто юридичний) вплив на правопорушників; вилучити дитину «з вулиці», передати через колектор або розподільник до виховного закладу (боротьба з безпритульністю); захистити права і тієї дитини, яка живе в сім'ї, але потребує допомоги.

Зазначимо, що орієнтація на виключно державний підхід до виховання дітей та забезпечення їх прав була не абсолютною. Видатний український педагог та філософ освіти Я.А. Мамонтов у своїй статті «Право держави і права дитини» доводив, що держава не повинна брати на себе виховання дитини повністю: дитина має право виховуватися в сім'ї, водночас батьки мають право самостійно визначати шляхи виховання власної дитини [13, с. 256]. Саме такий, відмінний від радянського патерналістського погляд на права дитини є, на нашу думку, особливо цінним у наші дні. Наявність таких ідей щодо прав дитини у період становлення радянської системи виховання доводить, що національній правовій традиції не є чужим сучасне розуміння прав дитини.

Саме це розуміння прав дитини все-таки як особистості, а не тільки члена сім'ї або майбутньої людини, ми вважаємо головним внеском авторів Декларації та їх критиків у філософію прав дитини та їх юридичне оформлення.

Г. Гринько вважав, що, з одного боку школа в її традиційному сенсі як осередок навчання не потрібна безпритульному дитинству, бо воно не зможе користуватися її дарами. З іншого боку, уважалось, що сім'я нездатна виховати дитину відповідно до нової ідеології та нових соціальних умов. У «Декларації про соціальне виховання дитини» проголошувалося перенесення «центру ваги» з єдиної трудової школи на дитячий будинок. Окремі виховально-освітні заклади (школа, дитячий садок) повинні були стати «єдиним соціальним організмом»: «Покрити всю завойовану робітничо-селянською кров'ю землю «дитячими будинками» – оце наше завдання. Тут кожна дитина знайде собі не тільки тимчасовий чи постійний «притулок», тут вона може одержати все, що необхідно для її життя, або, як висловлюється замість цього педолог, – для виховання. Відкриті чи закриті дитячі будинки, де дитина живе зі своїми молодшими й старшими товаришами, зі своїми вихователями, де вона в дружній комуністичній спілці з подібними собі істотами росте, розвивається й навчається жити життям нової людини в новому людському суспільстві, – от та дитяча комуна – це й є той маяк, який світить провідною зіркою усієї пролетарської виховної системи» [17, с. 652].

О. Попов взагалі вважав сімейне виховання за прерогативу буржуазного суспільства і намагався довести, що в комуністичному суспільстві вихованням дитини має опікуватися держава через створення дитячого колективу. Основною формою такого виховання мав стати дитячий будинок. Навчання в дитячому будинку здійснюватиметься навколо його комунального господарства. Завдання соціального виховання – це підготовка будівничих нового комуністичного суспільства [2, с. 18-19].

Виникає питання: чому саме в УСРР було прийнято «Декларацію про соціальне виховання дітей»? Більшість дослідників пояснює це, перш за все, явищем масової дитячої безпритульності, що виникла після війни та голоду. Сам Г. Гринько пояснював тим, що масові евакуації, реєвакуації, військові мобілізації, загальне зубожіння населення, призвели до падіння інституту сім'ї, як форми соціального забезпечення та виховання. Але РСФРР була в аналогічному становищі, теж мала проблему масової дитячої безпритульності, але подібного законодавчого документу не приймалося. С. Сірополко пояснює таку державну увагу до прав дитини масовою міграцією безпритульних дітей на Південь, головним чином в Україну [17, с. 660]. Але, на нашу думку, цього факту замало для пояснення. Як уявляється, є сенс висунути гіпотезу, чому саме в УСРР було звернули увагу саме на «соціальне виховання» завдяки не тільки міграції, але декільком додатковим чинникам, серед яких: наявність відповідних педагогічних кадрів та традицій дореволюційних педагогічних шкіл К. Ушинського, Т. Лубенця, С. Русової, С. Сірополка та інш.; політична воля та ініціатива педагогів-новаторів Г. Гринька, Я. Ряппо, О. Попова, Я. Чепіги, що стояли на чолі Наркомату освіти, або впливали на його діяльність.

Значну роль у розвитку освіти відіграв прийнятий 22 листопада 1922 року Президією ВУЦВК «Кодекс законів про народну освіту в УСРР», що визначив систему навчально-виховних установ для дітей: дитячий садок для дітей від 4 до 8 років; дитячий будинок-інтернат для дітей від 8 до 15-17 років; денний дитячий будинок для дітей до 15 років; трудова школа для дітей від 8 до 15 років [17, с. 651, 660]. Фактично, «Кодекс законів про народну освіту в УСРР» включав в себе обидва попередніх головних документа про освіту: «Положення про єдину трудову школу» та «Декларацію про соціальне виховання дітей» [2, с. 21; 4, с. 189; 14, с. 26].

Договір про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік 30 грудня 1922 року передбачав централізацію та уніфікацію системи освіти, оскільки ст. 1. р. Договору містила таку норму: «До відання Союзу Радянських Соціалістичних Республік в особі його верховних органів належать: встановлення загальних засад народної освіти» (виділено мною – О.П.) [5]. Утім, ст. 11 Договору про утворення Союзу РСР не передбачала створення в рамках РНК СРСР Народного комісаріату освіти, тоді як згідно ст. 18 Договору Народний комісаріат освіти входив до складу РНК

Союзної республіки [5]. Формально це означало можливість створення автономних засад освіти в республіках, але на справді почалася політика уніфікації.

Треба зазначити, що процес уніфікації мав двосторонній характер. Наприклад, у другій половині 1920-х років Наркомос РСФРР визнав безперечні переваги системи освіти в УСРР і почав застосовувати її елементи у себе [2, с. 12-29; 4, с. 189-190]. У старших класах єдиних трудових шкіл було введено виробничу спеціалізацію, у школах учнівства досягнуто оптимального поєднання загальної та професійної (спеціальної) освіти, почалося створення перших шкіл-десятирічок [4, с. 189-190].

До кінця 1920-х років Наркомос УСРР зберігав власну модель освіти та виховання, деякі елементи зберігалися значно довше. Наприклад, слід зазначити, що «Кодекс законів про народну освіту в УСРР» продовжував діяти до 1974 року, коли було прийнято «Закон про освіту» УРСР [16].

З 1920 року розпочались дискусії з приводу системи освіти та соціального виховання, авторами якої були народний комісар освіти Г. Гринько, Я. Ряппо та О. Попов. Як вважав С. Сірополко, вона певною мірою відрізнялась від освітньої системи радянської Росії, основою якої було так зване трудове навчання, тоді як в УСРР – соціальне виховання, захист та охорона дітей, їхнього здоров'я. У цілому для радянської влади було пріоритетом створення трудової та професійної школи, замість загальноосвітньої, як це було до революції. Особливий характер соціального виховання диктувався не тільки масовим характером дитячої безпритульності, яка стала наслідком війни та голоду, але й низкою соціально-політичних, соціально-економічних чинників. Саме тому радянська влада задекларувала створення мережи відкритих та закритих дитячих будинків-комун, головним завданням яких було соціальне забезпечення та колективне виховання [17, с. 652]. На відміну від цього суто колективістського підходу до соціалізації дитини, українські педагоги робили акцент усе-таки на індивідуалістичному підході, впроваджуючи ідею прав дитини.

Фактично схема освіти народного комісара освіти УСРР в 1920-1923 роках Г. Гринька, побудована на принципах забезпечення прав дитини методами соціального виховання, була своєрідним синтезом освітніх дореволюційних проектів трудового виховання, проектів єдиної школи УНР та радянського колективного виховання та єдиної трудової школи. Так, зокрема, вона передбачала: дошкільне виховання в вигляді дитячого садочка або дитячої комуни-колонії для дітей від 4-х до 8-мі років, обов'язкове 7-річне навчання в трудовій школі, починаючи з 8-річного віку, далі 2-3 роки професійної школи [17, с. 652].

Єдину союзнуну державу СРСР, у складі якої була УСРР, було проголошено у 1922 р., але відмінності української системи народної освіти, які збереглися до 1930 р. свідчили про певну автономії української освітньої політики та політики у сфері охорони дитинства. Дискусії припинились під час заняття посади народного комісара освіти УСРР в 1927-1933 роках М. Скрипником (1872-1933), коли було взято курс на повну уніфікацію з радянської Росією, мотивуючи тим, що «у нас єдине господарство» [17, с. 656]. Але, треба зазначити, що цей процес не мав одностороннього характеру: деякі елементи української радянської системи освіти та виховання було адаптовано в РСФРР, та стали загальносоюзними.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У підсумку слід зазначити, що у 1920-х рр. розвинута на підставі дореволюційних філософських, правових та педагогічних ідей концепція «соціального виховання» уперше в історії України юридично визначила основи статусу дитини як окремого суб'єкта правового життя, і тим самим з одного боку продовжила національні гуманістичні традиції, з іншого – стала підґрунтям для формування відносно автономної системи освіти радянської України. Утім, в кінцевому підсумку методологію захисту прав дитини було зорієнтовано не в індивідуальному, а в суспільному напрямі. Саме тому права дитини стали основою для формування в подальшому філософсько-педагогічної системи Антона Макаренка, хоча не можна не помітити її вплив і на гуманістичну систему виховання, запропоновану Василем Сухомлинським, наступність якій може стати напрямом подальших досліджень.

Джерела та література

1. Антология педагогической мысли Украинской ССР / сост. Н.П. Калениченко; собр., ред., предисл. М.В. Фоменко, др. – М.: Педагогика, 1988. – 640 с.
2. Березівська Л. Розробка Наркомосом УСРР системи шкільної освіти та її апробація в контексті соціально-економічних та соціально-політичних детермінант (1920-1924) / Л. Березівська // Історико-педагогічний альманах. – 2007. – Вип. 1. – С. 12-29.

3. Будник О. Соціальні аспекти етновиховання молоді в українській педагогіці 1920-х років / О. Будник // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини. – Умань: ПП О.О. Жовтий, 2012. – Вип. 42. – Ч. 1. – С. 168–175.
4. Веремчук А. Українська педагогіка 1920-х років: Г.Ф. Гринько / А. Веремчук // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань, 2012. – Вип. 42. – Ч. 2. – С. 186-191.
5. Договір про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік // Український Інститут Національної Пам'яті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/publication/dogovir-pro-utvorennya-soyuzu-radyanskikh-sotsialistichnih-respublik>.
6. Зайченко І. В. Історія педагогіки : у двох книгах / І. В. Зайченко. – Видавничий Дім «Слово», 2010. – Книга II: Школа, освіта і педагогічна думка в Україні. – 2010. – 1032 с.
7. Історія педагогіки: курс лекцій. – Київ, 2004. – 171 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-551.html>.
8. Історія педагогіки: лекції та хрестоматія / Е. І. Федорчук, В. В. Федорчук. – Кам'янець-Подільський: Вид-во ПП Зволейко, 2007. – 320 с.
9. Калениченко Н. Проблема сім'ї та сімейного виховання в Україні (20-ті роки ХХ ст.) / Н. Калениченко // Шлях освіти. – 1997. – № 4. – С. 47–50.
10. Калуга Т. О. Поняття «соціальне виховання» в понятійно-термінологічній системі вітчизняної педагогіки 20-х років ХХ століття / Т. О. Калуга // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 5 (216). – С. 125– 131.
11. Кузьменко М. М. Система освіти в УСРР у 1920-х рр.: історико-теоретичний аспект / М. М. Кузьменко // Український історичний журнал. – 2004. – № 5. – С. 66-80.
12. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 450 с.
13. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина ХІХ-ХХ ст.): хрестоматія /упоряд. Л. Д. Березівська [и др.]; упоряд.: Л. Д. Березівська та ін. – Київ: Науковий світ, 2003. – 418 с.
14. Музиченко П.П. Історія держави і права України : навч. посіб. [Ел. ресурс]/ П.П. Музиченко. – К.: Знання, 1999. – 661 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/60959-kodeks-zakonv-pro-narodnu-osvtu-usrr-.html>
15. Мушка О.В. Освітня діяльність керівників Наркомосу УСРР періоду 1919-1930 років / О.В. Мушка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/138>.
16. Рябошапко Л. Кодифікація законодавства про освіту – складова освітніх реформ / Л. Рябошапко // Віче. – 2010. – № 19 (Жовтень). – С. 25-28.
17. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – К.: Наукова думка, 2001. – 912 с.
18. Харук Т.Я. Становлення закладів соціального виховання в Україні: історичний аспект / Т. Я. Харук // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – Хмельницький: ХІСТ, 2012. – № 5. – С. 211-214.

Повар О. Права ребенка в концепции социального воспитания в УССР. В статье проанализированы истоки идеи прав ребенка в национальной философско-педагогической мысли 1920-х гг. Проанализирована Декларация о социальном воспитании детей, идеи ее авторов – А. Попова, Г. Гринько, Я. Мамонтова. Она задумана была как часть плана коммунистического преобразования общества и определяла принципы политики УССР в области образования как воспитание детей в духе коммунизма, трудового воспитания. Вместе с тем, Декларация выдвинула идею защиты прав детей, а именно: считалось нужным взять на учет всех детей в возрасте от 7 до 15 лет; использовать все средства для обеспечения прав каждого ребенка на образование, материальное обеспечение, воспитание, здравоохранение, педагогическое (а не чисто юридическое) воздействие на правонарушителей; изъять ребенка «с улицы», защитить права и того ребенка, который живет в семье, но нуждается в помощи. Показано, что данная Декларация основана на дореволюционных философских, правовых и педагогических идеях отечественных философов и педагогов. Она впервые в истории Украины юридически определила основы статуса ребенка как отдельного субъекта правовой жизни.

Ключевые слова: права ребенка, социальное воспитание, Декларация о социальном воспитании детей УССР, Кодекс законов о народном образовании, трудовая школа, детские дома, Г. Гринько, Я. Ряппо, А. Попов.

Povar O. Children's Rights in the Paradigm of Social Education in the Ukrainian SSR. The article analyzes the origins of the idea of children's rights of Ukraine in the national philosophical and pedagogical science of the 1920-ies with a focus on the Declaration on Social Education of Children and the ideas of its authors (A. Popov, G. Grynko, J. Mamontov). The theory was corroborated as part of a plan for a communist transformation of the society and determined the principles of the Ukrainian SSR policy in the domain of education aimed at bringing up children in the spirit of communism through the concepts of labor education. At the same time the Declaration put forward the idea of children's rights, namely, it suggested to register all children aged from 7 to 15; to use all means to ensure the rights of every child to education, material security, upbringing, health, pedagogical (rather than purely legal) influence on the offenders; to remove the child from the street, and to protect the rights of children, who live in a family but need certain kind of support. It is shown that the Declaration is based on pre-revolutionary philosophical, legal and pedagogical ideas of the Russian philosophers and educators. It was for the first time in the history of Ukraine that the child's legal status as a separate legal entity had been defined.

Key words: children's rights, social education, social education Declaration of the Ukrainian SSR children Code of Laws on public education, labor school, orphanages

УДК 343.326

Г. Скуба, Н. Карпінська

До питання криміналістичної характеристики злочинів терористичного характеру

У статті здійснено аналіз теоретико-правових підходів щодо змісту характеристики злочинів терористичного характеру, елементів криміналістичної характеристики терористичного акту та їх кореляційних зв'язків. Автор обґрунтовує та розкриває зміст таких структурних елементів характеристики злочинів терористичного характеру як способи вчинення злочинів терористичного характеру; характеристика особи злочинця (терориста); типові сліди злочинів терористичного характеру; характеристика особи потерпілого (жертви); обстановка вчинення злочинів терористичного характеру (місце, час та інші обставини).

Ключові слова: злочин, тероризм, терористичний акт, особа злочинця, особа потерпілого.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі тероризм є однією з найгостріших проблем і загроз для світової спільноти, яка негативно впливає на різні сфери суспільного життя як всередині держави, так і на різні аспекти міжнародних відносин.

Варто наголосити, що ООН до переліку дванадцяти глобальних проблем, що несуть загрозу для всього людства включило боротьба зі злочинністю і тероризмом.

Щодо України, в контексті заявленої проблеми, то одним із зобов'язань нашої держави як члена Ради Європи є вжиття відповідних заходів щодо боротьби з тероризмом – одне із зобов'язань, яке Україна взяла на себе, вступаючи до Ради Європи.

Широке розповсюдження тероризму в усьому світі і необхідність боротьби з ним зумовили зростання наукового інтересу до цього явища – в останні десятиріччя тероризм став об'єктом наукових досліджень. Вивченням феномена тероризму займаються багато напрямів суспільствознавства: соціологія, психологія, історія політологія, і традиційно, юриспруденція.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням окремих питань боротьби з тероризмом займалися такі вчені, як В. Ф. Антипенко, В. І. Бояров, П. Д. Біленчук, В. П. Смельянов, Ю. А. Иванов,